

II. HELYZETTUDAT ÉS TÁJÉKOZÓDÁS

Az antifasizmus frontján

A Délbácska külpolitikai cikkeinek jelentékeny hányada az SzHSz Királysággal szomszédos országok — Olaszország, Ausztria, Magyarország, Románia, Bulgária, Görögország és Albánia — belső eseményeinek történetét örökítette meg. Figyelmünket mégis azok a cikkei kötötték le, amelyek Olaszország és Németország napi politikai életéről tudósítanak: a fasizmus olaszországi és németországi előretörése egyidős volt a lappal.

Az újvidéki magyar napilap kezdettől fogva antifasiszta szellemben ír; e tekintetben a haladó jugoszláv polgári lapokkal tart rokonságot. Politikai éleslátása azért is meglepő, mert a fasizmus jelentkezését, különösen annak németországi, „nemzetiszocialista” változatát a korabeli Európa korántsem fogadta oly elutasítóan, mint ma hinnénk. Elegendő arra utalnunk, hogy például a köztársasági berendezésű Csehszlovákiában számos követője volt a horogkeresztes mozgalomnak,¹⁹⁰ Anglia konzervatív politikai közvéleménye kezdetben nagy elismeréssel adózott Mussolininek, Ausztriában a lakosság hangadó többsége a német—osztrák egyesülés eszméjét vallotta magáénak,¹⁹¹ és a „fajvédelem”-nek sok híve volt Magyarországon, Romániában és másutt is. A kor európai polgári sajtója korántsem volt olyan egységes a fasizmus elítélésében, mint a Délbácska.

Legtöbb antifasiszta cikkét az újvidéki magyar napilap az olaszországi események kapcsán publikálta.¹⁹² 1922 októberében A feketeinges hadsereg címmel élesen bírálja az olasz fasiszták szervezeti szabályzatát, s megállapítja, hogy ez az egyesület „a miszticizmus, középkori lovagrend és ókori légió összekalapálása”.¹⁹³ Tíz nappal később hírt közöl arról, hogy egész Olaszországban ostromállapotot vezettek be a fasiszta hatalomátvételi kísérlet alkalmából.¹⁹⁴ Hű jellemzést ad a fasiszta milícia jellegéről,¹⁹⁵ és A fascista közvélemény Olaszországban címmel átfogóan ír az olaszországi helyzetről.¹⁹⁶ Mussolini húsztágú többsége címmel beszámol a szomszédos ország parlamenti harcairól,¹⁹⁷ majd több hasonló közlemény után¹⁹⁸ 1923 szeptemberében Italia über alles címmel vezércikkben ítéli el Korfu bombázását, és helyzetismertetését a következő szavakkal zárja: „A feketeingesek terrorja három nappal ezelőtt Európa békét váró lelkére nehezedett rá.”¹⁹⁹

Egy évi fascista uralom című információját követően Herceg Mussolini címmel ironikus hangnemben részletezi a fasisz-

ta vezér pályafutását, és pontosan ábrázolja Olaszország belső viszonyait.²⁰⁰ Ugyanez év novemberében megállapítja, hogy az olasz fasizmus „bel-ellensége” az olasz demokrata polgári ellenzék,²⁰¹ egy hónappal később pedig Új Itália címmel tárcát közöl két folytatásban, amely az olasz fasizmus történetét tárja fel.²⁰²

Olaszországban a szláv kisebbség szenvedő alanya volt a fasiszta terrornak, s a Délbácska ezt nem minden célzatosság nélkül igen gyakran szóvá is teszi. 1924 márciusában például Az olaszországi szlávok című vezércikkében figyelmeztető hangsúllyal írja: az olaszországi szlávok megdöbbenéssel olvasták Milan Stojadinoviic jugoszláv pénzügyminiszter nyilatkozatát, amely szerint a jugoszláviai kisebbségek „nem használhatják nyelvüket a hatóságok előtt”.²⁰³

1925 szeptemberéből már nem a polgári ellenzékben látja Mussolini ellenfelét: „Az olasz néppárt halála Mussolini ereje”, állapítja meg.²⁰⁴

Az újvidéki magyar napilap már a húszas évek legelején felismerte, hogy Mussolini politikája terjeszkedő, imperialista jellegű politika, s hogy a fasizmus jelszavával előbb-utóbb agresszíven fog fellépni más országokkal szemben. 1925 decemberében kommentárban marasztalja el Mussolini nyilatkozatát, mely szerint „Olaszország meg fogja szállni az öt megillető területeket”.²⁰⁵

1925 elejéi aggodalommal tárgyalja Ninčić jugoszláv külügyminiszter és Mussolini állítólagos szövetségekötésének hírért,²⁰⁶ később pedig örömmel közli a jugoszláv külügyminisztérium vonatkozó cáfolatát.²⁰⁷ Ugyanez év áprilisában hírt ad, arról, hogy az olasz diktátor el akarja foglalni Abesszíniát,²⁰⁸ egyik vezércikkében pedig megállapítja: „Mussolini egyéni és államférfiúi nagyságát elvitatni elfogultság és gyöngeség lenne, éppúgy, mint kétségbe vonni Olaszország nagyságát és hivatását a világ hatalmasságainak társaságában... viszont nem lehet számítani a lelkekből azt az aggodalmat, hogy a kivételes olasznak és a ragyogó országnak tűzcsóvát lobogtató kedvtelése könnyen katasztrófát zúdíthat a világra”.²⁰⁹ Négy nappal később ennél is élesebb hangnemben ítéli el a terjeszkedő olasz politikát,²¹⁰ és vezércikkben leplezi le Olaszország imperialista célkitűzéseit.²¹¹

1923 júliusában, az olasz—jugoszláv incidensek után, részletesen kifejti azt a véleményét, hogy a fasiszta diktátor az olasz befolyást akarja érvényesíteni a Balkánon,²¹² Mussolini a Balkánon című vezércikkében pedig kimondja: az olasz politika arra törekszik, hogy elszigetelje Jugoszláviát, „másfelől pedig a fascizmussal sokban egyívású bolgár és görög diktatúrákat megerősíteni segítsen”.²¹³

Ilyen előzmények után nem lesz meglepő az sem, hogy aggodalommal kommentálja Spanyolország és Olaszország barátsági szerződését,²¹⁴ s hogy 1926 novemberében teljes egészében idézi Stjepan Radićnak, a Horvát Nemzeti Parasztpárt elnökének Börtönörök uralkodnak Olaszországban című nyilatkozatát: „Olaszország a gyilkosok és a gyilkosságok hazája, ahol ma hódító politika uralkodik. Mussolini el akarja venni a francia gyarmatokat. Róma ma éppen olyan romlott, mint Claudius és Nero idejében. Kis csoport börtönőr uralkodik az egész olasz nemzet felett.”²¹⁵ Négy nappal később, Mussolini kiirtja a kisebbségeket című vezércikkében így ír: „A fasiszták nem is titkolják ezt a programot, és ha bárki megkérdi őket, őszintén megmondják, hogy a kisebbségi probléma Olaszországban akkor nyer majd végleges megoldást, ha egész Olaszország olasz lesz.”²¹⁶

Olaszország bulgáriai és albániai tájékozódását a jugoszláv politikai vezetés aggodalommal fogadta, s a Délbácska egy furcsa — szeget szeggel — logikai bukfenc árán véli megoldhatónak ezt a kérdést: mivel Olaszország magának követeli a Földközi-tengert, igen fontos, hogy „a külpolitikai versengés frontja kiszélesüljön, és hogy ilyen módon az imperialista hatalmak minél kevésbé törekedjenek a Földközi-tengerre...”²¹⁷

Az olasz—albán szerződés megkötése után ismét vezércikkben foglalkozik az olasz fasizmus és a kis államok viszonyával: „Mussolini most az ő népének számos voltára hivatkozik: ‚Nekünk terjeszkedési lehetőségre van szükségünk, vagy explodálunk’. Vajon nem becsüli-e túlságosan nagyra a diktátor országának erejét?“, kérdi a Délbácska cikkírója, s így fejezi be írását: „Láttuk már ezt az országot oly állapotban, mikor 12 részre volt eldarabolva. S hogy egységessé lett, az sem önerejéből történt.”²¹⁸

1923 áprilisában arról közöl hírt, hogy már több mint hétmillió tagot számlál az olasz fasiszta párt, 1928 januárjában pedig lemondóan állapítja meg, hogy Franciaország nem emel kifogást Olaszország földközi-tengeri terjeszkedése ellen.²¹⁹

A Földközi-tenger uralmáért — ez egy későbbi közleményéből derül ki — „csendes, de kínos harc” folyt Olaszország és Franciaország között. Mintha beteljesedett volna a Délbácska egyik korábbi jóslata: „Mindkét állam különösen a tengeren fegyverkezik erősen.”²²⁰ 1929 júliusában azt közlik a külföldi hírügynökségek, hogy Mussolini le akarja mondatni az olasz trónörökösöt.²²¹

Az olaszországi eseményekről, az olasz fasizmus térhódításáról a Délbácska azért is írt bővebben, mert az olasz imperializmus közvetlenül veszélyeztette az SzHSz Királyság te-

rületi épségét: az olaszok revízió alá akarták venni az olasz—jugoszláv határt, megszállták Fiumét, és kieszközölték a szövetséges hatalmaknál e megszállás legalizálását. Az olasz—albán—bolgár—görög egyezkedések hírei megingatták az ország biztonságát, az olaszországi szláv kisebbség elnyomása, az olaszországi szlovének ellen elkövetett fasiszta terrorcselekedetek pedig leleplezték Mussolini igazi arcát.

Némiképp másféle közelítésmód jellemzi a Délbácska németországi eseménykrónikáját. Németország a húszas években nem veszélyeztette az SzHSz Királyságot, ilyenképpen elfogulatlan hozzáállásnak tetszett az, hogy a Délbácska következetesen bírálta a versailles-i békeszerződésnek a német jóvátétellel kapcsolatos záradékát. Így például 1921 márciusában közli Sir Phillip Gibbs nyilatkozatát: „Világveszedelmet jelent a kérlelhetetlen szigorúság politikája a németek ellen.”²²² Ez a tétel más-más megfogalmazásban vissza-visszatér a Délbácska hasábjain. Németország a húszas években valóban „az örvény szélén” állt,²²³ a hadikárpótlás elviselhetetlen terhét kellett viselnie; az országban a szó szoros értelemben éhezett a lakosság, s anarchia ütötte fel a fejét.²²⁴ A francia megszállás drasztikus következményeiről az angol kormány is elítélően nyilatkozott. A Ruhr-vidék népének küzdelme az éhínséggel című írásában a Délbácska nagyfokú politikai veszélyt látott a német nép megalázásában.²²⁵ Mindezek a politikai jóslatok később beteljesedtek, Hitler hatalomra jutásának közvetlen kiváltó oka épp a mondottakban ismerhető fel.

Van azonban másféle magyarázata is annak, hogy a Délbácska Németország védelmére kelt. Magyarország és Németország megközelítőleg azonos kül- és belpolitikai problémákkal küszködött az első világháború befejezése után: mindketten vesztésként fejezték be a háborút, mindkettejüknek óriási összegű hadikárpótlást kellett fizetniük, mindkét ország elszigeteltnek érezte magát. A Délbácska Magyarország és Németország helyzetét is pártolón szemlélte, vonatkozó cikkeiben a korabeli magyar kormány állásfoglalását ismerhetjük fel.²²⁶

A háborús jóvátételek egyik furcsaságaként 1923 júliusában arról ad hírt, hogy a német méhek nem maradnak Franciaországban:

„A francia kormány jóvátételi követelései között lovakon, szarvasmarhákon és egyéb állatokon kívül méhek is szerepeltek. Németország tehát kénytelen volt sok-sok ezer méhcsaládot is átadni a franciáknak, akik nyomban hazaszállították és szétosztották a családokat, hogy fölfrissítsék velük a hanyatló francia méhgazdaságot. A francia szakemberek nagy

örömmel fogadták ezt a zsákmányt, mert a német méhek méztermelő képessége sokkal nagyobb, mint a franciáké. A méhgazdaságokat a legmodernebb felszerelésekkel látták el, és már előre örültek a nagyszerű eredménynek. A francia méhkereskedelem nagyarányú mézkivitelre rendezkedett be, és úgy látszott, mintha a francia méhek társadalma is nagy örömmel üdvözölte volna a gyarapodást. Most ez a sok reménység egyszerre és teljesen megghiúsult. A kirajzott német méhek nem tértek vissza a kaptárokba, hanem hazaszöktek Németországba. Egyetlenegy német méh sem maradt Franciaországban. A lapok megjegyzik a tömeges szökésről szóló tudósításukban, hogy 25 esztendővel ezelőtt Ausztriából is akartak méheket telepíteni Franciaországba, a kísérlet azonban akkor sem sikerült, mert a méhek visszaszöktek osztrák gazdájukhoz.”²²⁷

A német gazdasági válságról „a német ipar hanyatlásáról a Délbácska több alkalommal ír,²²⁸ és minden egyes esetben megállapítja, hogy a német belpolitika a győztes hatalmak befolyása alatt formálódik: a gazdasági válság mély politikai válságba torkollik, s a belpolitikai forrongás anarchiába taszítja az országot.”²²⁹ Az újvidéki magyar napilap tehát a kezdet kezdetén felismeri azt, hogy Európa új térképén gyakorlatilag minden ország elveszítette gazdasági és politikai különállását, épp ezért egy országgal szemben sem szabad a végletes gazdasági vagy katonai megtorlás eszközéhez folyamodni, mert a válság előbb-utóbb földrengésszerűen terjed szét, országhatárokat nem ismerve.

A forrongó Bajorország című-cikkében 1923 októberében Hitler fenyegetőzéséről tudósít,²³⁰ két héttel később pedig Utcai harcok Hamburgban és Aachenben címmel a széthulló Németország képét tárja olvasói elé.²³¹ November elején arról tudósít, hogy Hitler Észak-Németország ellen vonul,²³² később arról, hogy egyre nagyobb számban toborozza a horogkereszteseket,²³³ november 10-én pedig arról, hogy Bajorországban „Hitler nacionalistái átvették a hatalmat”.²³⁴

„Los von Hitler!” című vezércikkéből olvashatjuk: „Hitler és Ludendorff ma már a birodalmi védőrség foglyai, s a müncheni utcákon nemcsak a rohamsisakos katonákkal megtömött teherautók, de ugyanakkor a polgárháború lefegyverzése is folyik. A bajor nép felnyíló, de minden rémületet kifejező tekintettel néz a kikerült Végzet felé. Mert mi történhetett volna, ha Hitler és Ludendorff Berlin ellen vonultatják Bajorországot? Amíg csak a szavak mákonya kábít, s amíg az ígéretések légvárai biztatnak, addig jó hinni és addig könnyű hinni, de ha már nemcsak a demagógia, hanem a kézigránát és a szurony is rendelkezésre állt volna mint fegyver, akkor a német testvér-vér egész tengerének kellett volna elfolynia

azért, hogy Bajorországban a nemrégén még osztrák állampolgárnak, Hitlernek legyen igaza. Az igazság azonban nem kétféle és nincsen kétféle hazaszeretet sem. Ha Hitlert a birodalmi kormány hazaárulónak bélyegzi, akkor nem lehetnek megfelelők azok az utak és módok, amelyeken át Ludendorffal együtt az új Németország boldogulását keresi. Egy elvesztett háború felelősségét nem vállalhatja az a program, amely talán mindössze egy fiatalos meggondolatlanság volt, és egy kiöregedett katonára erőtlenséget revansszomjából tevődik össze. Az új német politika sakkjárájáról Ludendorffnak éppen úgy le kell tennie, mint Hitlernek. A felelőtlenség törvényt avatásának útját jellemték meg, s ma személyes szabadságukban korlátozva, tömegeiktől elhagyatva ver füleikbe a müncheni utca visszhangja: „Los von Hitler’... Hitler kudarcát úgy kell tekinteni, mint a német egység megvédelmezésének első jelentékeny sikerét.”²³⁵

1923 decemberében azt írja a Délbácska, hogy tömegesen halnak éhen az emberek Németországban: januártól októberig 103 ember halt éhen az országban,²³⁶ 1924. február 10-én pedig ismét cikket közöl a német nyomorról Hogyan hal éhen a német nép címmel.²³⁷

1924 márciusában és áprilisában a Hitler-per részleteit ismerteti, május havában a német belpolitikai válságról közöl vezércikket,²³⁸ majd Tirpitz, Hitler, Ludendorff... című vezércikkében megállapítja: „A szociáldemokrata és mérsékelt polgári pártok háttérbe szorulása és a szélső nacionalisták megerősödése — ez a vasárnapi német választások eredménye. A hatvanmilliós német nép döntött legközelebbi sorsa felől. Kívülről ejtett sebek és belső önmarcangolások után erősen legyengülve jutott el az ország a választási urnáig, nem csoda tehát, ha ennek az aktusnak kimenetelét illetőleg szinte nem is voltak kételkedők... A németországi választások a demokrácia katasztrófáját jelentik. Éveken keresztül rázkódtatták ezt az országot politikai és gazdasági küzdelmek és vereségek... így radikalizálódott Németország, kiépült egy nagy baloldal és egy hatalmas jobboldal. Rathenaut elsöpörte a kora, s helyébe három erőskezű katona lépett: Tirpitz, a vilmosi admirális, Hitler, a müncheni puccsista és Ludendorff, a német revans megszemélyesítője. Hogy ez az új irányzat mit hoz — vajon kinek vannak e tekintetben kételyei. S ezen felül még e hét végén Franciaországban is lesznek választások. Vajon abban az országban, mely már teljesen elfelejtette Caillaux-t és nemzeti hőssé avatta Jaurès gyilkosát, meg fog-e bukni Clemenceau és Poincaré politikája, és pedig éppen egy héttel Tirpitz és társainak győzelemre jutása után? A Rajnán innen és túl soha nem látott mértékben kibontakozik egy erős és egymással ellentétes nagy nemzeti sovinizmus. Tirpitz és Poincaré — képletesen vagy fizikailag is — ismét keresztezni

fogják pengéiket a német és francia polgár feje felett, mert ami 4-én megtörtént Németországban, az meg fog történni 11-én Franciaországban is. A nagypolitika ismét egy új, határozott útra terelődött. Ez az út azonban nem vezet a világbéke felé.”²³⁹

Ugyancsak 1924 májusában, a németországi belpolitikai válság mélypontján a Délbácska a német munkások élethalálharcáról számol be, a munkanélküliség hatalmas méreteiről és a sztrájkok következményeiről.²⁴⁰

Kedvező hírként közli a lap, hogy az Egyesült Államok a szövetséges hatalmak jóvátételi bizottságával szembehelyezkedve, kölcsönhöz akarja juttatni Németországot, s hogy nem engedélyez külön szankciókat ellene.²⁴¹ 1924. szeptember 27-én arról olvashatunk, hogy a korábban nyolc évi várfogságra, később csupán öt évi börtönbüntetésre ítélt Hitlert szabadlábra helyezik.²⁴² Nietzsche mondta: „Csupán száz év múlva derül ki, hogy újsághíreinkből mi volt a fontos.” Ez a nietzschei jóslat pontatlannak bizonyult: nem egészen két évtized múltán az egész világ megtudta, hogy milyen jelentősége volt e korabeli szűkszavú hírnek.

Hitlerék francia pénzzel finanszírozzák mozgalmukat című híradásában a Délbácska arról tudósít, hogy Morel angol szocialista vezér állítása szerint a francia kormány titokban pénzzel támogatta a horogkeresztesek mozgalmát.²⁴³ 1925 augusztusában hírül adja, hogy Berlin utcáin a horogkeresztesek harcot folytatnak a munkásság ellen,²⁴⁴ 1926 decemberében pedig diplomáciai protokollhírt közöl, amely szerint aláírták a német—olasz barátsági és döntőbírósi szerződést.²⁴⁵ Megtudjuk azt is, hogy a német Marx-kormány nyilatkozata szerint Németország „nem törekszik revansháborúra és köztársasági alapon áll”,²⁴⁶ 1927 áprilisában pedig címdalonn közli olvasóival a Délbácska: „Barátsági szerződés készül Jugoszlávia és Németország között.”²⁴⁷

A későbbi híradások a német munkásság és a német kommunisták, valamint a nemzetiszocialisták véres összeütközéseiről tájékoztatnak. Így 1927 májusában az a hír érkezik Berlinből, hogy „Véres összeütközés történt a német nemzetiszocialisták és a kommunisták között”,²⁴⁸ 1928 júniusában a kommunisták Essenben utcai harcot vívnak Hitler követőivel²⁴⁹ stb.

Az új német politika már 1927 júniusában megfogalmazódik: a német terjeszkedés irányvonala a Duna folyása, mivel „Nincs többé útban a dunai monarchia”; ugyanebben a cikkben esik szó az osztrák csatlakozás előkészítéséről is.²⁵⁰ 1928 januárjában az újvidéki magyar napilap továbbítja azt a hírt, hogy 1927 folyamán — jóllehet nem áll szándékában revansháborút folytatni — a világ valamennyi állama közül Németország építette a legtöbb hajót,²⁵¹ 1929 januárjában pedig átveszi

az angol és a francia sajtó leleplező közleményét a német fegyverkezésről, amely Gröner német hadügyminiszter bizalmas memoranduma nyomán látott napvilágot.²⁵²

1929 májusában Berlin több üzemében sztrájkba lépnek a kommunisták, és megismétlődnek a kommunista tüntetések. A francia sajtó, a francia politikára jellemző módon, erélyes rendszabályokat sürget „a fenyegető kommunista forradalom megakadályozására”.²⁵³ A tüntetésekről szóló híradások után a Délbácska közli, hogy Németországban letörrik a kommunistákat.²⁵⁴

Az újvidéki magyar napilap rendszeresen foglalkozott a németországi eseményekkel. Egyik utolsó számában, 1929. november 13-án arról számol be, hogy Berlinben véres összeütközésre került sor a kommunisták és a nemzetiszocialisták között.²⁵⁵ Mind az olasz, mind pedig a német fasizmus elítélésében egyazon álláspontot képviselt a Délbácska, s megvilágítottuk annak okait is, hogy miért foglalkozott behatóbban az olasz fasizmus történetével. Más országokról szóló politikai minősítéseiben csak ritkán fordul elő a „fasiszta” jelző, de párt-politikai álláspontoktól s egy-egy ország államberendezésének jellegétől függetlenül a nemzeti kizárólagosságot, a szélsőséges sovinizmust, a „nemzeti” okokra hivatkozó terrort és a nemzeti gyűlöletszítást tekinti a fasizmus legfőbb jellemvonásának. Így például a romániai sovinizmust kommentálva gyakran utal Mussoliniék vagy a német horogkeresztesek akcióira.²⁵⁶

A fasizmus jelenségét az újvidéki magyar napilap nem tárta fel valamennyi összefüggésében, erre nem is volt lehetősége, de idejekorán és kellő nyomatékkal figyelmeztetett arra, hogy a fasiszták hatalomra jutása a világbékét veszélyezteti, s hogy a szélsőjobboldal győzelmes előretörésének gazdasági és társadalmi gyökereiről tudomást nem venni elvakultság: a fasizmus mindaddig él, amíg táptalaja lesz.

A Szovjetunióról

Vuk Dragović jellemzése szerint a Délbácska elsősorban keresztény-szocialista lap volt, 1924 után pedig a Magyar Párt politikáját is előmozdította.²⁵⁷ Mészáros Sándor — már idézett jellemzésén kívül — arra is kitér, hogy az újvidéki magyar napilap tulajdonképpen „a dél-bácskai katolikusok polgári szemléletű lapja volt.”²⁵⁸

Mindkét jellemzés bővebb magyarázatot kíván. A Délbácska „szocialista”, pontosabban: szociális szemléletű újság volt annyiban, hogy a társadalmi bajok fő forrását a gazdasá-

gi elnyomatásban ismerte fel, s annyiban is, hogy a földreform végrehajtását szorgalmazta.²⁵⁹ Politikai állásfoglalását illetően jellegzetesen polgári szemléletű újság volt, a szélsőjobboldal és a szélsőbaloldal közötti széles határsávon, valahol a katolikus hitvallású polgári radikalizmus mezsgyéjén helyezkedett el, egyértelműen haladó polgári lapnak mégsem nevezhetjük, mert sok tisztánlátó és tárgyilagos helyzetelemzésével, számtalan felvilágosító értékű cikkével egyidejűleg élesen antikommunista hangot ütött meg.²⁶⁰ A korabeli jugoszláv polgári sajtó e tekintetben egyébként alig-alig különbözik a Délbácskától: a húszas években a polgári osztály antikommunizmusa korjelenségnek számít.

Érdemes azonban egy hangsúlybeli eltérésre felfigyelnünk: a Délbácska a szovjetunióbeli és a magyarországi bolsevizmust tekinti igazán elítélendőnek — Németország, Olaszország és más államok esetében a kommunista mozgalmakat ki-egyensúlyozó politikai erőnek látja, és különösebb bíráló él nélkül tudósít róluk.

Ennek magyarázata eléggé egyszerű. A húszas években a Szovjetunióról Európa-szerte rágalmozó hangnemben írtak a polgári lapok, s a hivatalos magyar ideológia szerint a történeti Magyarország széthullását Károlyi Mihály öszirózsás forradalma és Kun Béla Tanácsköztársasága készítette elő.

A Délbácska ugyan jól tudta, hogy Magyarország pozícióvesztésében az első világháború elvesztése is némi szerepet játszott,²⁶¹ az Osztrák—Magyar Monarchiáról azonban nosztalgikusan emlékezik meg²⁶² (jugoszláv részről élesen bírált nemzetiségpolitikáját szembehelyezi az SzHSz Királyság, a Román Királyság és a Csehszlovák Köztársaság kisebbségpolitikájával), és hallgatólagos formában igazoltnak tekinti azt a tételt, hogy a trianoni békeszerződés Magyarország szempontjából kedvezőbb lehetett volna, ha a Kun Béla-féle hatalomátvétel elmarad.

A Szovjetunióról szóló (külföldi és hazai forrásokból merített) közleményei a Szovjetunió belső viszonyairól torz képet festettek. E drámai hangú cikkek, apró hírek vagy bő lére eresztett „emlékezések” és emlékirat-részletek lényegében három csoportba oszthatók: a rémhírek és hírlapi kacsák, a félig-meddig hiteles információk s a politikai kommentárok csoportjába.

Tagadhatatlan tény, hogy a húszas években a Szovjetuniót forrongó belső válság emésztette, de a korabeli jugoszláv polgári sajtó és a Délbácska sem adott akár megközelítőleg is tárgyilagos leírást az új államközösség mindennapjairól. Ma már ellenőrizhetetlen, hogy milyen forrásokból, milyen lapokból merítette kisebb és nagyobb rémhíreit, de ez talán nem is fontos. Antikommunista, elsősorban azonban an-

tiszovjet állásfoglalása a döntő, márpedig ez a források felkutatása nélkül is egészen nyilvánvaló.

1921 márciusában például arról tudósít, hogy Moszkvában véres utcai harcok folynak a katonaság és a munkásság között,²⁶³ 1921 decemberében arról, hogy „Pusztít az éhhalál Oroszországban” hogy ennek következtében kipusztul a lakosság kétharmada,²⁶⁴ 1922 szeptemberében pedig hírül adja, hogy az ínséges területeken 300 emberevési eset fordult elő.²⁶⁵

1923 áprilisában közli, hogy „Minden pénteken kivégzések vannak Oroszországban”,²⁶⁶ 1923 júliusában azt, hogy Kun Béla megszökött Moszkvából, Pétervár főparancsnokát pedig letartóztatták, mivel összeesküvést szőtt a szovjetkormány ellen,²⁶⁷ 1923 augusztusában egy lengyel publicista könyve nyomán arról informál, hogy 1200 papot halálra kínoztak Szovjetországban²⁶⁸ — és így tovább. A sok vaktában közölt hírt egy-egy elgondolkodtató megállapítás szakítja meg. A Lenin halála alkalmából írt vezércikkében olvashatjuk: „.... az orosz proletárdiktatúra szellemi vezérének halála legfeljebb csak eltávolodást jelenthet Oroszországban az emberiség ideáljaitól.”²⁶⁹

A Délbácska — a Bács Topola és Vidéke című „világlaphoz” hasonlóan — több alkalommal is megjósolja a Szovjetunió végleges összeomlását, amit egyébként egy-egy sztrájk, zendülés vagy ellenforradalmi megmozdulás után a nyugati sajtó is rendre megjövendöl. Így egy régi orosz diplomata nyilatkozatát is idézi, aki szerint Lenin halála „siettetni fogja a Szovjet összeomlását”.²⁷⁰

Trockij száműzetéséről apró híreket közöl,²⁷¹ és ollózott riportban marasztalja el a Kreml „új arisztokráciájá”-t.²⁷² Sok érdektelen és hiteltelen információ közreadása után 1924 januárjában arról ír a Délbácska, hogy a nyugati államok, pontosabban a nyugati tőke csak a politikai propaganda terén ítéli el a szovjet rendszer túlkapasait, érdekei azonban megkövetelik, hogy közeledjen a gigászi országhoz, és előbb-utóbb a nagy nyugati hatalmak is el fogják ismerni a Szovjetuniót, mert tőkeérdekeltségeik ezt parancsolják.²⁷³

1924 április 4-én az újvidéki magyar napilap hírül adja: „Oroszország jelenlegi diktátora Stalin”,²⁷⁴ nyolc nappal később pedig egy újabb szovjet „monstrepör”-ről tudósít.

Írásmódjának jellemzésére idézhetjük a Lenin nyilatkozott egy spiritiszta előtt című „információ”-ját: „Londonból jelentik: Conan Doyle, aki fiának halála óta spiritizmussal foglalkozik, egy angol folyóiratban cikket ír arról, hogy egy spiritiszta szeánszon megjelent előtte Lenin és kijelentette, hogy a bolsevizmus kilengéseit elítéli.”²⁷⁵

A Szovjetunió belpolitikai helyzetéről a Délbácska valójában alig tudott valamit. Konkrét eseményekhez fűződő kis-

hírei egy spiritizta szeánsz hangulatát idézik. 1923 szeptemberében például azzal ijesztgeti olvasóit, hogy „A Kazán közelében, a Volga menti Srviacska városban a szovjethatóságok egy Júdás-szobrot állítottak fel. A szobor leleplezésekor egy vörös hajú ember ünnepi beszédében kijelentette, hogy a tanácskormány hosszú ideig habozott, hogy akinek emeljen szobrot: Káinnak, Lucifernek vagy Júdásnak”.²⁷⁶ 1924 januárjában arról tudósít, hogy a Szovjetunióban a gyermekeket a jövőben nem keresztelni, hanem „októbrizálni” fogják, és leírja a kommunista „keresztelési” szertartást.²⁷⁷ A bolsevik erkölcsökről a legmélyebb megvetés hangján szól,²⁷⁸ ismerteti az orosz-családi élet lezülését,²⁷⁹ az örökösödési jog eltörlését,²⁸⁰ a szabadszerelem csődjét,²⁸¹ s a gyermekmenhelyek állapotával kapcsolatban egy szovjet lap cikkéből idéz: „Az erkölcstelenség örvendetesen terjed iskoláinkban. Alig serdülő leányaink között már nagyon sok az anya. Örülünk neki, mert ezekből kitűnő kommunista nők lesznek.”²⁸² Egy alkalommal tudatja olvasótáborával, hogy a Szovjetunióban „kommunistáknak tilos az aranyfog”,²⁸³ továbbá beszámol arról is, hogy nagytakarítás folyik az orosz könyvtárakban, mert rendelet született az antibolsevista és művésztlen könyvek megsemmisítéséről, így Platón, Descartes, Kant és Spencer műveinek, az Evangélium, a Talmud és a Korán szövegeinek „eltakarításáról”.²⁸⁴

1929 januárjában hírül adja, hogy „A Szentszék nem foglal állást a szovjet kormány ellen, de élesen elítéli a bolsevizms erkölcsi vonatkozású és társadalmi doktrínáit”.²⁸⁵ E megfogalmazásban benne rejlik az újvidéki magyar napilap szovjetellenes ideológiájának a lényege. A Délbácska ugyanis egyáltalán nem foglalkozott a kommunista világszemlélet alapkérdéseivel, a kommunizmust egyszerűen a túlkapasokkal, a túlhajtásokkal azonosította. Természetesen nem csupán az újvidéki magyar napilapot jellemezte az, hogy a jelenséget összetévesztette a lényeggel, s hogy csak a torzulásokat látta, nem pedig a valóság egészét. Ennek bővebb taglalásától azonban el is tekinthetünk, hiszen a Szovjetunió — kényszerhelyzetéből adódóan is, belső átalakulásának következtében is — izolált életet élt, s így a nyugat-európai polgári propagandának eszményi lehetősége nyílt a közvélemény manipulált tájékoztatására.

Nem kétséges az sem, hogy a szovjet politika kikezdte a hagyományos családképet, és felszámolta a vallás-erkölcsi alapon nyugvó családszemléletet. Az alapvető kérdés a katolikus szemléletű Délbácska számára a kommunista ideológia ateizmusa, s miként a Vatikán, a Délbácska is az „erkölcsi zülés”-ben ismeri fel minden „szovjet” baj forrását.

A lapban sorjázna a szovjet válság elmélyülését igazoló hírek: 1925 májusában parasztlázadásról számol be,²⁸⁶ 1926 januárjában pedig arról, hogy fellázadt a 19. szovjet brigád több „előkelő” tisztje, a lázadásban a parasztnak is tömegesen részt vettek, s a szovjetsapatoknak „valóságos ágyúharcot kellett a sorsukkal elégedetlen proletárokkal megvívniuk...”²⁸⁷ Áprilisban arról tudósít, hogy „a vörös milícia Leningrádban sortűzet adott a munkanélküliekre”,²⁸⁸ egy évvel később pedig arról, hogy Minszkben felkelés tört ki „a szovjet uralom ellen”.²⁸⁹ Két ízben, 1927 márciusában és 1929 novemberében a szibériai internáló táborokról is ír, hangsúlyozva, hogy a bolsevista uralom „nem tűr semmiféle ellentmondást, és állandó kormányzati intézménnyé tette meg a politikai üldözések rendszerét”.²⁹⁰

A Szovjetunió külpolitikáját hasonlóan ellenséges hangnemben kommentálja. 1925 és 1928 decemberében, végül pedig 1929 márciusában és áprilisában az orosz—afgán konfliktusról ír, hangsúlyozva, hogy az afganisztáni belpolitikai események hátterében is — az angol sajtó szerint — a moszkvai politikai körök munkálkodnak;²⁹¹ 1926-tól 1929-ig a lengyel—litván— orosz konfliktus eseményeit ismerteti,²⁹² 1928 áprilisában azt állítja, hogy az ír felkelést a londoni orosz bankok pénzzel támogatták,²⁹³ 1928 júliusában arról tudósít, hogy szovjet csapatösszevonásokra került sor a finn határon;²⁹⁴ ugyanez év decemberében megállapítja, hogy „Moszkva pénzeli a bolgár munkáspártot”,²⁹⁵ 1924-től 1929-ig nyomon követi a szovjet— kínai katonai konfliktust,²⁹⁶ 1929 novemberében pedig közli, hogy Japán „a szovjetkormánynál intervenál a kommunista izgatások ellen”.²⁹⁷

1927 októberében arról cikkezik, hogy „a szovjet kormány kommunista propagandát fejt ki az afrikai angol gyarmatokon”,²⁹⁸ 1928 novemberében pedig arról is, hogy „...a vörös internacionálé részletes programot dolgozott ki a politikai titkárság által javasolt színes-osztályharc számára, amelynek során a dél-afrikai és dél-amerikai szerecseneket akarják a fehérek ellen lázítani”.²⁹⁹ Három hónappal később megírja, hogy „A szovjet kormány forradalmi iskolákban képezi ki az angol gyarmatok bennszülött lakosságát”,³⁰⁰ és végül 1929 októberében — a párizsi *Matin* nyomán — közli, hogy Sztálin „az angol gyarmatbirodalom bolsevizálásával akarta kirombantani a világforradalmat”.³⁰¹

Több alkalommal vezércikkben is foglalkozik a Szovjetunióval. 1924 szeptemberében a genfi béketárgyalások kapcsán felteszi a kérdést: „Rá tudják-e venni az óriási orosz hatalmat, hogy lemondjon akár a kommunizmusról, akár egykori világimpériumának gazdag javairól?”³⁰² Oroszország és Európa című vezércikkében 1924 novemberében a korabeli európai saj-

tó véleményét visszhangozza: „A bolsevista Moszkva folytatja Európa ellen a pánszláv Moszkvától örökölt tradicionális küzdelmet. A pánszlávizmus jelszavát fölcserélte a pánbolsevizmuséval, és teljes erővel viszi az offenzívát: politikai és stratégiai eszközökkel Keleten, propagandisztikus eszközökkel Európában.”³⁰³ 1926 augusztusában némi bizakodásának ad hangot: A szovjet új útja című cikkében olvashatjuk: „A kommunista baloldal tiltakozásával szemben Stalin... azt hirdeti, hogy az agresszív külpolitikával szakítva a regenerálódó Oroszország minden erejét a belső újjáépítés céljaira kell felhasználni.”³⁰⁴ Nem egészen egy évvel később azonban megismétli korábbi érveit: „A cári terjeszkedő politikát teljes egészében átvette a szovjet is, sőt az internacionalizmus és egyéb jelszavak felhasználásával még hatékonyabb mértékben kiterjesztette.”³⁰⁵

Külön fejezetet igényelne a Szovjetunióról szóló Délbácska-cikkek ismertetésében és értékelésében a szovjet—román határ incidensek krónikája. A Szovjetunió kezdettől fogva igényt tartott a Romániának ítélt Besszarábiára, határincidenseket provokált, és fokozatosan előkészítette e földrajzi terület birtokba vételét. Romániában ezzel egyidejűleg több „kommunista összeesküvést” is leleplezték, de a román kormány kellő külpolitikai támogatás híján alig-alig tudott szembeszegülni a Szovjetunióval. A Szovjetunió besszarábiai politikáját a Délbácska a szovjet imperializmus kézenfekvő bizonyítékaként tárgyalja, de elutasító állásponton van Romániával szemben is, mivel a romániai kisebbségi politikát (miként erre utaltunk is) fasiszta jellegűnek ítéli. Ilyen okokból a szovjet—román incidens kérdésében mindkét irányban meglehetősen távolságtartó.³⁰⁶

Kommunisták Magyarországon és a Szerb—Horvát—Szlovén Királyságban

A Délbácska természetesen nemcsak a Szovjetunió kapcsán ír a kommunizmus problémájáról, hanem más országok, így elsősorban Magyarország, kisebb részben pedig az SzHSz Királyság belső eseményeinek alkalmával is.

A két ország esetében a lap közelítésmódja eltérő.

A magyarországi kommunista mozgalmat a budapesti sajtó és a magyar kormány közleményeire támaszkodva ítéli meg; ezeknek az írásainak a mindenkori kiindulópontja tehát a Tanácsköztársaság bukása, célja pedig: a Tanácsköztársaság lejáratása. Semmiképp sem véletlen, hogy a Délbácska élénk propagandaharcot folytat a Tanácsköztársaságnak még az emléke ellen is. Mészáros Sándor A Tanácsköztársaság és a vajdaságiak című könyvében részletesen leírta a vajdaságiak részvéte-

lét a magyarországi polgári demokratikus forradalomban,³⁰⁷ ismertette a bácskai vörös ezred megalakításának körülményeit,³⁰⁸ a magyarországi internacionalista szocialista-kommunista föderáció tevékenységével kapcsolatban kitért a délszláv szekció megalakulására,³⁰⁹ megírta a román intervencióval szembeni védelem körülményeit és a vajdaságiaknak e védelemben való részvételét.³¹⁰ E vázlatos ismertetésből is kitetszik: a húszas éveikben Vajdaságban még eleven emlék volt a Magyar Tanácsköztársaság, a polgári sajtónak tehát fel kellett vennie a harcot a hazatérő menekültek és családtagjaik élőlészó-propagandájával szemben.

Ezért a Délbácska minden alkalmat megragad arra, hogy a Magyar Tanácsköztársaságot rossz színben tüntesse fel. Részleteket közöl például Göndör Ferenc Vallomások könyve című emlékiratából,³¹¹ publikálja Stark Pál budapesti levelét Kun Béla 133 napos uralmáról,³¹² „hírt” ad arról, hogy a Magyar Tanácsköztársaság volt elnöke háromszáz munkást „adott el” a brazil kormányknak,³¹³ Egy kommunista vezér leleplezései a bolsevisták panamáiról címmel ismerteti Strelinger Dezsőnek, a magyar Vörös Hadsereg egykori intendánsának a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Intéző Bizottságából való kilépése után közzétett memorandumát, és részleteket közöl több hasonló emlékiratból, gondosan ügyelve arra, hogy még véletlenül se kerüljön napfényre olyan adat a Tanácsköztársasággal kapcsolatban, amely valamennyire is kedvező színben tüntetné fel Kun Béláék politikai szereplését.³¹⁴

A magyarországi kommunisták tevékenységével kapcsolatban a Délbácska csak annyit tud vagy kíván közölni, hogy Kun Béláék és követőik elárulták a magyar nép érdekeit, moszkvai utasításokat hajtottak végre, végső soron tehát a szovjet imperializmus szolgálatában álltak.³¹⁵

A magyarországi kommunizmus elleni propagandáját három területen folytatja. Az őszirózsás forradalom részvevőinek, elsősorban Károlyi Mihálynak a nyilatkozataiból közöl olyan szemelvényeket, amelyek a kommunistákat rossz fényben tüntetik fel,³¹⁶ álhíreket publikál Kun Béla tevékenységéről,³¹⁷ és végül szinte napról napra nyomon követi a korabeli magyarországi kommunista „összeesküvések” és perek történetét.³¹⁸ Kun Béla nyugat-európai tartózkodásával, ezzel egyidejűleg pedig Rákosiék letartóztatásával kapcsolatban egyetlen alkalommal sem mulasztja el megemlíteni, hogy a bécsi kommunista emigráció akciói és a magyarországi kommunista megmozdulások egyaránt a moszkvai irányító központ mesterkedésének a bizonyítékai.³¹⁹

Rákosi Mátyásék letartóztatásáról, az 1925. évi magyarországi „kommunista puccs”-ról valóságos folytatásos regényt

közül. Ezek a közlemények a Pesti Napló és a Pesti Hírlap cikkeinek a kivonatai. A Rákosi-perről szóló félszáz közleménye közül azonban csak egy riport érdemel figyelmet. Ez sem eredeti írás, hanem a belgrádi Politika cikkének másodközlése. Címe: Látogatás Rákosi népbiztos apjánál:

„Az öreg Rákosi a Tolsztoj utcában lakik (Szabadkán), egy rendes külsejű kis házban, amely saját tulajdona... Lát-szik rajta, hogy fia sorsa aggodalommal tölti el, és hogy bizonyos rettegésben él azóta, amióta a budapesti hatóságok fiát letartóztatták.

— Nehezemre esik a beszéd a mai körülmények között — mondotta Rákosi —, és nem nagyon szeretem, ha emlékeztetnek reá. Sajnálom a fiamat, mert intelligenciája, tudása és iskolázottsága révén sokkal jobb viszonyok és körülmények közt élhetne. Nem tudom megérteni, miért sodródott bele ilyen veszélyes vállalkozásba, amikor elegendő alkalma lett volna, hogy nyugodtan és csendesen, távol a politikától, csak tudományos munkálkodásának szentelje életét.

Rákosi Mátyás édesanyja, egy öreg, beteges kinézésű asszony, szintén beleavatkozik a beszédbe. Könnyes a szeme, amikor fiáról beszél:

— Mátyás mindig okos gyermek volt. Kitűnően végezte tanulmányait Sopronban és Szegeden, ahol a reáliskolai érettségit tette le kitűnő eredménnyel. Hogy milyen kiváló férfi volt a fiam, kitűnik abból, hogy a Magyar Kereskedelmi Múzeum levelezői állásával bízták meg. Különben Pesten a Keleti Akadémiát látogatta, és nagy sikerrel tette le a vizsgát.

— A háború kitöréséig külföldön élt a fiam — mondotta az öreg Rákosi —, és a háború alatt a szubotikai 16-os honvédeknél szolgált. 1915-ben a harctérre ment, ahol orosz hadifogságba esett. Oroszországból Szibériába került, s onnan 1918 májusában tért vissza Magyarországra.

— Tessék elhinni — folytatja az öreg —, egészen az összeomlásig nálunk tartózkodott, és sohasem említette, hogy kommunista volna. Mi több, az összeomlás utáni napokban éppen ő szervezte a nemzeti gárdát, amely Szuboticán fenntartotta a rendet. De ambíciója nem hagyta nyugodni, Budapestre ment, és azóta csak egyszer beszéltem vele, a steinhofi internáló táborban.³²⁰

A magyarországi kommunisták tevékenységével kapcsolatban egy érdekes jugoszláviai vonatkozású hírt olvashatunk a Délbácska 1927. évi márciusi számában:

„Az elmúlt héten... Budapesten nagyszabású kommunista szervezkedést leplezték le. (...) A Moszkvából kiküldött kommunista agitátorok részletes kihallgatása után mindjobban megerősödött az a gyanú, hogy a kommunista szervezkedés nem

csupán Magyarország területére szorítkozott... A jugoszláviai kommunista szervezkedés első megnyilvánulása a becskerekai és környékbeli falvak lakossága körében volt észlelhető. A becskerekai rendőrség ebben az ügyben erélyes nyomozást indított, és ennek során rövidesen megállapítást nyert, hogy a bánáti kommunisták tökéletesen kiépített sejtrendszer szerint dolgoztak, és a földalatti szervezkedés szálai az egész ország területére elvezették, sőt összeköttetésben állottak a külföld hasonló szervezeteivel is. — A hatósági vizsgálat eleinte a bánáti kommunista mozgalom körülményeinek tisztázására irányult, és hamarosan olyan pozitív adatokkal bővült, hogy azok alapján Domány Sándort, a Szervezett Munkás című lap szerkesztőjét letartóztatták és kihallgatása után átadták az ügyészségnek. — (...) A bánáti hatóságok nyomozásával egyidejűleg az ország egész területén megindult a puhatólózás a kommunista szervezkedések ügyében, és rövidesen azzal a kétségbevonhatatlan megállapítással járt, hogy a jugoszláviai kommunista mozgalmakat külföldi kommunista szervek irányítják (...) ...minden jel arra vall, hogy rövidesen napvilágra kerül a Moszkvából Magyarországon át irányított kommunista aknamunka Jugoszláviára kiterjesztett propagandája is.”³²¹

A Délbácska idézett cikkében elírás történt: a Szervezett Munkás szerkesztőjét (főszerkesztőjét) nem Domány Sándornak, hanem Domány Jánosnak hívták,³²² bár e lap szerkesztői gyakran cserélődtek, attól függően, hogy kit mikor ítélték börtönbüntetésre.³²³

Utaltunk arra, hogy az SzHSz Királyságban terjedő kommunista mozgalmat a Délbácska másféle módon közelítette meg, mint a magyarországit. Ezeket az eseményeket is „hivatalos” állásfoglalások tükrében tárgyalta, a jugoszláv hatóságok közleményeit tekintve mérvadónak, mégis szembeötlő, hogy a hazai kommunista akciók megítélésében jóval ritkábban alkalmazza az „összeesküvés” szót, mint máskor.

Már legelső számainak egyikében foglalkozik a jugoszláv kommunisták magatartásával.³²⁴ Elítélően állapítja meg: a jugoszláv „alkotmányozó nemzetgyűlés munkáját mindenben akadályozni: ez a kommunisták programja”.³²⁵ Nem sokkal ezután arról is hírt ad, hogy az ország területén „bolsevik agitátorok” tevékenykednek.³²⁶

1920 január 29-én parlamenti tudósításban számol be arról, hogy a nemzetgyűlés ülésén a kommunisták letették az esküt a királyra és a népre:

„Jovanovics Szima, a kommunista párt egyik tüzes szónoka kért szót, hogy az eskütétel előtt pártja nevében megokolja magatartásukat. A megokolás azonban hamis vágányokra siklott, mert ehelyett a kormányt támadta, a polgári pártok működését beható kritika tárgyává tette, és a házszabályo-

kat reakciónak nevezte, beszéde mind erősebb és erősebb lett, úgyhogy az elnök a skupstina méltóságának megvédése érdekében megvonta tőle a szót.

Erre óriási vihar tört ki, nagy tombolás és lárma a ház minden részén. A képviselők az asztalokat verték, az elnök folytonosan csöngetett, míg végre hosszú idő vitán mégis elcsitult a zaj.

Ezután dr. Markovics Szima, a kommunisták vezére emelkedett szólásra, és kijelentette, hogy a kormány minden téren erőszakos, a nép széles rétegeiben reakciós rendelkezéseivel nagy elégedetlenséget kelt, és csak ez bírta a kommunista pártot arra, hogy a parlamentbe bemenjen, és a harcot a reakció ellen felvegye.³²⁷

A Délbácska az 1921-es év elejétől kezdve rendszeresen tudósít a jugoszláv-kommunisták elleni intézkedésekről és rendszabályokról.³²⁸ 1921 áprilisában Draskovics belügyminiszter leleplezi a kommunistákat címmel a kormánypropaganda szövegeit idézi, 1921 júniusában pedig első oldalon közli a hírt: „A kormány nem teljesíti a kommunisták követelését.”³²⁹ Ezután szűkszavú hírek sorjáznak a kommunisták letartóztatásáról, az államvédelmi törvénynek a kommunisták ellen való alkalmazásáról, a Független Munkáspárt vezetőivel szemben fogantatosított intézkedésekről, a letartóztatásokról s a független szakszervezeteikben lefolytatott házkutatásokról.³³⁰

A húszas évek derekától kezdve eléggé részletesen, már-már rendszeresen ír arról, hogy a jugoszláv kommunisták megalkuvást nem tűrő harcot folytatnak a nacionalistákkal és a különféle nacionalista szervezetekkel. A szerkesztőség természetesen nem adja jelét annak, hogy rokonszenvvel követi a kommunistáknak az Orjuna és más nacionalista szervezetekkel való szembeszegülését, de a pusztán tény, hogy ilyen esetekben a szokásos szűkszavú kishírek helyett részletesen foglalkozik az eseményekkel, arra enged következtetni, hogy (miként Olaszország és Németország esetében is) az SzHSz Királyság politikai küzdőterén a Kommunista Pártot kiegyensúlyozó politikai erőnek tekinti.³³¹

Kisebbségi közleményei közül két rövid hír érdemel figyelmet. 1924 februárjában arról tudósít, hogy Eszéken a rendőrség megakadályozta a tervezett Lenin-gyászünnepeket: „Eszéken egy szállodában 500 vörös karszalagos munkás gyászünnepet akart tartani.”³³² A másik hír kuriózum-jellegű: Artatlan című, de veszedelmes tartalmú kommunista röpiratokat fedeztek fel az országban címmel beszámol arról, hogy Zágrábban két érdekes könyv jelent meg: az egyik A méhészet (Utasítások a racionális méhészetéről), a másik pedig a Gyümölcsoltás. Az elsőt a Nemzeti Méhtenyésztés Egyesülete, a mási-

kat pedig a zágrábi Közgazdasági Egyesület adta ki. A könyvek tartalma azonban nem volt azonos a borítólapon feltüntetett címükkel. A méhészet ugyanis a Balkáni Kommunista Föderáció és a moszkvai Internacionálé végrehajtó bizottsági tagjainak összes beszédeit tartalmazta, a Gyümölcsoltás pedig Lenin egyik forradalmi röpiratát. A továbbiakban megtudjuk azt is, hogy „a könyvek... közel két hónapig voltak forgalomban, anélkül, hogy valaki észrevette volna a becsapást”.³³³

A Délbácska hasábjain Josip Broz Tito neve két alkalommal bukkant fel, mindkétszer a nevezetes zágrábi kézigránátper ismertetése kapcsán. 1928 augusztusában Titkos fegyverraktár Zagrebben címmel hírül adja, hogy a zágrábi rendőrség „földalatti kommunista szervezkedést leplezett le”,³³⁴ egy héttel később pedig azt is, hogy a nyomozás befejeződött, és hogy hét személyt a törvényszéki fogházba szállítottak: „Broz József(et), a fémmunkások szakszervezetének titkárát is letartóztatták. A lakásán tartott házkutatás alkalmával szintén számos kommunista röpiratot találtak”.³³⁵ — Ezt megelőzően egy rövid közleményben arról írt, hogy „Szeptember hó elején a rendőrség egy külvárosi háziban négy bombát, 16 revolvért és öt puskát talált. A felfedezés alapján a rendőrség letartóztatta Bobicskovics Andriját, barátnőjét, Koprivnyák Évát és Broz Józsefet, a fémmunkások egyesületének titkárát. Ezekon kívül még négy fiatal kommunista munkás került letartóztatásba. Valamennyien bevallották, hogy szervezett kommunisták”.³³⁶

A lap hasábjain híreket olvashatunk a vajdasági kommunisták, közöttük a magyar nemzetiségűek tevékenységéről is. Ezek többsége szűkszavú rendőrségi közlemény.³³⁷

Említettük: a Délbácska nem szentelt figyelmet a kommunizmus lényegének, a marxista szemlélet vizsgálatának. A lap majd tíz évfolyamában mindössze három — nagyfokú tájékozatlanságra valló — cikk tárgyalja a kérdést: a Szociáldemokrácia,³³⁸ amely Marx tanainak általános bírálatát tartalmazza, A kommunizmus útja,³³⁹ amely az egyenlőtlen fejlődés elvével szemben a fokozatos fejlődés elvének fontosságát hangsúlyozza, s A kommunizmus,³⁴⁰ amely ugyanezt a tételt fejtegeti. 1929 júliusában „Vörös Nap” címmel vezércikk jelent meg a lap hasábjain, amely elsősorban záradéka miatt érdemel figyelmet. A Komitern 1929-ben elrendelte, hogy augusztus 1-én — legalábbis a Délbácska szerint — „az egész világon sztrájkot és tüntetést rendezzenek a munkások, és ne riadjanak vissza a vértől sem, sőt arra provokálják a rendfenntartó hatóságokat, hogy fegyverüket használják”. A Délbácska ugyan megállapítja, hogy a gazdasági világválság tagadhatatlan, de élesen elítéli a nyugalom megbontására irányuló kommunista tüntetéseket. A cikk így fejeződik be:

„Mi nyugalommal nézünk augusztus 1-je elé. Itt nincsen tala-
ja a Komintern törekvéseinek.”³⁴¹

Külföldi hírek

Egy lap, különösen egy politikai napilap esetében so-
hasem közömbös, hogy mit tud a külvilágról, mit tart fontos-
nak közölni a külföldi eseményekről. A Délbácska esetében e
magától értetődő dolgot azért kell hangsúlyozni, mert a hú-
szas évek elején és a későbbi évek folyamán is a vajdasági
magyarság jelentékeny hányada nem a szerb, hanem a vajdasági
magyar lapokból értesült a világ eseményeiről is. Az „állam-
nyelv”-nek a kisebbségek részéről történő elsajátítása egy-
felől magától értetődő követelmény volt, de máról holnapra
nem történhetett meg. Az állami szervek ennek ellenére erő-
szakos eszközökkel még arra is törekedtek, hogy az SzHSz Ki-
rályság kisebbségi népcsoportba tartozó „alattvalói”-t anya-
nyelvi-cserére készítsék. Ennek az erőszakos politikának sú-
lyos következményei voltak: ezt a magyar nyelven gondolkodó,
de magyar szöveget csak cirillbetűvel leírni képes iskolás-
gyerekek példája igazolja.³⁴² A nyelvi asszimiláció rövid i-
dő alatt mégsem következhetett be, és Vajdaságban a magyar
kisebbség — elsősorban a tanyákon és a fálvakban élő földmű-
ves lakosság — továbbra is a maga nyelvét használta, s ha
olvasott, magyar lapot vagy könyvet, vett a kezébe. A Délbács-
ka olvasóközönségének értesültsége szempontjából is fontos,
hogy mit közölt a lap az országról és a nagyvilágról, de hír-
anyaga a szerkesztőség tájékozottságára és politikai magatar-
tására is fényt vet.

A Délbácska kis terjedelmű lap volt, ráadásul regioná-
lis tájékoztatási igényeknek is eleget kellett tennie, de vi-
szonylag nagy teret szentelt a külföldi eseményeknek.

Lehetőségeihez mérten eléggé átfogóan tájékoztatott az
európai helyzetről, a tengeren túli országok „egzotikus” vi-
lágáról azonban keveset tudott. Az Egyesült Államokról példá-
ul csupán egy politikai botrány alkalmából írt.³⁴³

Ha külpolitikai és külföldi tárgyú cikkeinek özönében
rendet teremtünk, azaz témakörök és országok szerint csopor-
tosítva vizsgáljuk írásait, azt fogjuk tapasztalni, hogy
többnyire helyesen és lényegében jó arányérzékkel tárgyalt
egy-egy ma is fontosnak látszó kérdést. Érdeklődését minde-
nelőtt az általános európai helyzet és az SzHSz Királyság-
gal szomszédos országok belpolitikai eseményei kötötték le.
Gyakran és a lényegre összpontosítva ír Olaszország, Magyar-
ország, Románia és Bulgária belviszonyairól, figyelemmel kí-
séri a Csehszlovák Köztársaság belső eseménytörténetét, te-
ret szentel Albánia, kisebb részben Ausztria, valamint Gö-

rögország politikai helyzetének is. Az európai nagyhatalmak közül legtöbbet Angliával foglalkozik, annak ellenére, hogy a korabeli jugoszláv külpolitika francia irányultságú volt.³⁴⁴ Franciaországról csak elvétve ír, rokonszenv nélkül.³⁴⁵

Spanyolország és Portugália már kívül esik vizsgálódása körén, ez abból is kitetszik, hogy csak forradalmak, lázadások vagy merényletek alkalmával szól ezekről az országokról.³⁴⁶ A nem szomszédos európai államok közül leginkább Csehszlovákia és Lengyelország belpolitikai helyzete foglalkoztatja, azzal, hogy Lengyelországról a lengyel válság és a lengyel—orosz konfliktus kiéleződése idején tudósít.

Az „egzotikus” országok közül Kína, Japán és Mexikó eseményeit tárgyalja. Kínáról a kínai polgárháború és a kínai—orosz konfliktus kapcsán³⁴⁷ Japánról csupán a japán földrengés-katasztrófa idején,³⁴⁸ Mexikóról pedig az Egyesült Államokkal való szembekerülése alkalmából ír.³⁴⁹

Külföldi tárgyú cikkeinek többsége politikai hírmagyarázat. Csak elvétve találunk példát arra, hogy egy-egy ország belső életével, mindennapjaival, gazdasági helyzetével behatóbban foglalkozna.³⁵⁰ Erre egyébként egyszerű a magyarázat: a külföld eseményeiről csupán másodkézből, hírügynökségi közleményekből értesült. Külfölden nem volt saját tudósítója, s a korabeli hírügynökségek mindenekelőtt a politikai hírek továbbítását tekintették feladatuknak.

Aligha véletlen, hogy a Délbácska oly gyakran ír Nagy-Britannia helyzetéről, az angol kormánypolitikáról. Említettük: az antantnak nem volt egységes az álláspontja Németország háborús jóvátételének kérdésében. Az angol kormány kezdetől fogva reálisabb, engedékenyebb politikát folytatott a jóvátételi tárgyalásokon, s végső soron a brit diplomácia érdeme volt a Rajna- és a Ruhr-vidék kiürítése. A franciák ugyanis folytatni szándékoztak megtorló politikájukat a németekkel szemben, s Angliának kellett latba vetnie tekintélyét, hogy ezen a téren rendeződjen a helyzet.³⁵¹

A húszas években Nagy-Britanniát két válsághelyzet emelte az európai figyelem középpontjába. Az egyik külpolitikáját érintette: megszakította diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval. A másik belpolitikai problémaként merült fel, legalábbis kezdetben: ez a nevezetes angol bányászstrájk, amelyet az évtized legtömegesebb és legsúlyosabb következményű munkásmegmozdulásának tartottak abban az időben.³⁵²

A Délbácska 1924 januárjában Egy új próféta címmel vezércikkben ismerteti Ramsay Macdonald angol munkásvezér tevékenységét. Néhány diplomáciai protokollhír után, 1926-ban az angol—olasz közeledésről ír, majd hírt ad arról, hogy „Indiában fellázadtak az angolok ellen”.³⁵³ 1926 augusztu-

sában vezércikkben tárgyalja az angol válság kérdését: „Az angol társadalmi és állami intézményeknek, a különböző ipari és gazdasági érdekeltségeknek minden erőfeszítése, amellyel a másfél milliónyi munkanélküli munkás számára elhelyezkedést keresnek, eddig szinte teljesen eredménytelennek bizonyult”. Ugyanez év szeptemberében közli Tomán Sándor felelős szerkesztőnek az angol admirális első lordjával készített interjúját.³⁵⁴

Az angol—szovjet viszony már az angliai bányászsztrájk idején, 1926 folyamán megromlott,³⁵⁵ 1927-ben pedig, miután „...kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy a dél-kínai angolellenes és bolsevista propagandát Szovjetország irányítja”³⁵⁶ Anglia felbontotta a Szovjetunióval kötött szerződését.³⁵⁷ Ekkor váratlan fordulat következik be: a londoni kormány házkutatást rendel el a londoni szovjet épületben, s ennek alapján azt állítja, hogy a Szovjetunió nagyarányú kémkedést folytatott ellene.³⁵⁸ Nagy-Britanniában tetőfokára hág a szovjetellenesség, az orosz diplomáciai személyzetet kiutasítják az országból.³⁵⁹ 1928 júniusában a Délbácska tudni véli, hogy az angliai szovjet bankok fegyvert vásároltak az angol és az ír kommunisták részére,³⁶⁰ 1929 áprilisában pedig a Scotland Yard-botrányról tudósít: „Az angol csapatok elhelyezésének titkát árulták el a londoni detektívek a Szovjet ügynökeinek.”³⁶¹ 1929 végén Anglia ismét felveszi a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.³⁶²

Az angol bányászsztrájk a húszas években nyugtalanságot keltett egész Európában.³⁶³ 1926 májusában már arról ír a Délbácska, hogy „Az angol bányamunkásokkal szolidaritást vállaltak Anglia összes munkásai.”³⁶⁴ A sztrájk egyébként 1926 májusától 1926 decemberéig tartott, és a tönk szélére juttatta az angol gazdaságot.³⁶⁵ A Délbácska szinte napról napra ismerteti a helyzet alakulását, s igyekszik megvilágítani az események hátterét.³⁶⁶ Egyik híreből megtudjuk, hogy az angliai általános sztrájkban hárommillió munkás vesz részt.³⁶⁷ Vezércikkeiben a következőt állapítja meg: „Az általános sztrájk megkísérlése Angliában forradalmi lépés volt még akkor is, ha a szakszervezetek nem is hirdették és nem is vitték keresztül...”³⁶⁸ Vonatkozó hírei között több alkalommal is felbukkan az az információ, hogy Moszkva pénzküldeményekkel támogatja a sztrájkoló angol bányamunkásokat.³⁶⁹ 1926 novemberében közli azt is, hogy „... a bányászsztrájk által okozott károk megtérítésére kivetett súlyos adók miatt és a rossz termés következtében ismét fellángol az ír függetlenségi mozgalom”.³⁷⁰

Franciaországról szóló hírei közül 1926. évi júniusi tájékoztatója ötlük szemünkbe: „Általános bányászsztrájk Franciaországban”.³⁷¹ 1924-ben vezércikkben emlékezik meg Jean

Jaurèsnek, a nemzetközi és a francia szocialista mozgalom egyik vezetőjének békepolitikájáról: szentesíti Jaurès elveit a korabeli francia kormány és diplomácia nagyhatalmi törekvéseivel.³⁷² 1926 júliusában arról informál, hogy „Amerika bojkottal fenyegeti Franciaországot az idegengyűlölet miatt”,³⁷³ december havában pedig arról, hogy a frank áremelkedése s a gazdasági válság miatt Franciaországból kiutasítják a külföldi munkásokat.³⁷⁴

A többi hír Franciaország külpolitikai tevékenységére, a francia politika jobboldali irányzatainak megerősödésére vet fényt.³⁷⁵ Ezekből megtudjuk, hogy a húszas években a párizsi rendőrség utcai harcokat folytatott a kommunisták ellen, s hogy diplomáciai szakadás fenyegetett Franciaországot és a Szovjetuniót között. 1928-ban és 1929-ben a marokkói lázadásról tudósít,³⁷⁶ 1928 júliusában pedig arról, hogy Franciaország gyarmatokat szándékozik ajándékozni Jugoszláviának, Romániának, Csehszlovákiának és Lengyelországnak.³⁷⁷ Így akarja megakadályozni, írja a Délbácska, hogy „1931-ben, amikor aktuálissá válik a volt német gyarmatok feletti mandátum revíziója, a Népszövetség és a többi hatalmak a gyarmatok egy részét visszaadhassák Németországnak”.³⁷⁸

Az Ausztriáról szóló hírek közül a bécsi kommunista emigráció tevékenysége és az 1927. évi munkástüntetések hírei a legfontosabbak. A Délbácska mind a bécsi kommunista emigráció akcióiért, mind pedig a kétnapos forradalomért a Szovjetuniót teszi felelőssé.³⁷⁹ A húszas évek végén az osztrák-német csatlakozás előkészületeiről,³⁸⁰ a Népszövetségnek ezzel kapcsolatos elutasító álláspontjáról („Ausztria csak úgy kaphat kölcsönt a Népszövetségtől, ha független állam marad”) és az osztrák fasiszmus megerősödéséről ír.³⁸¹

A Szerb—Horvát—Szlovén Királyság és Magyarország

A Délbácska rendszeresen írt Magyarország és az SzHSz Királyság, Magyarország és a kisantant kapcsolatáról. A jugoszláv kormány vonatkozó közleményeit rendre közreadta ugyan,³⁸² de gondosan ügyelt arra is, hogy a hivatalos magyar álláspontokat is tüzetesen ismertesse.³⁸³ Átlapozva az újvidéki Zastava című szerb napilap évfolyamait, azt tapasztaljuk, hogy az újvidéki szerb újság korántsem törekedett ilyenféle „tárgyilagosságra”; nem tartotta fontosnak, hogy részletesen írjon Magyarország helyzetéről. Vajdaságban a húszas években a szerb polgári körök és a magyar polgári körök más-más politikai meggyőződés alapján álltak. Magyarországot a Zastava az SzHSz Királyság potenciális ellenfelének tekintette, a Délbácska viszont azon munkálkodott, hogy a két ország megbékéljen egymással. A magyar kormánypolitikát kedvezőtlen

színen feltüntető napi hírek közlésétől nem zárkózott el, de a hangsúlyt a jószomszédi viszonyok lehetséges megteremtésére helyezte.³⁸⁴

Az SZHSz Királyság és a korabeli Magyarország kapcsolatát tárgyaló cikkek körében kell szólnunk a Délbácskának a kisantantról szóló információiról és állásfoglalásáról is. E közlemények tükrében még inkább kirajzolódik az újvidéki Zastava és az újvidéki Délbácska eltérő állásfoglalásának jellege. A Zastava a kisantant létrejöttét politikai és történelmi szükségszerűségnek tekinti, a térség békéjének megőrzését a kisantant egységétől teszi függővé. A Délbácska rendszeresen tájékoztat a kisantant országainak tanácskozásairól, szorgalmasan közli a jugoszláv kormány állásfoglalásait, de vezércikkeiben, kommentárjaiban megkérdőjelezi e katonai szövetség jogosultságát.

Érvei elsősorban gazdasági érvek. A Duna medencéjének gazdasági egysége című vezércikkében például azt állapítja meg, hogy „Minden nagy politikai egyesülést mindig vagy legalábbis majd minden esetben gazdasági szövetség előzött meg.”³⁸⁵ Több alkalommal is sürgeti a kisantant és Magyarország gazdasági együttműködését, és végső érvül az Osztrák—Magyar Monarchia gazdasági egységére hivatkozik: „A monarchia mint politikai alakulat ellenszenves volt a benne élő nemzetiségek előtt, mint gazdasági egység (azonban) a legtökéletesebb szervezet volt.” „Közép-Európa gazdasági bajainak fő oka a szétszakított gazdasági kapcsolatokban keresendő, amelyek miatt az újonnan kialakult államok gazdasági egyensúlya nem volt helyreállítható.”³⁸⁶

A kisantantól nem mulasztja el megjegyezni azt, hogy a három ország katonai szövetsége pusztán „védekező alakulat”, s hogy még e szövetségen belül sem jött létre lényegesebb gazdasági együttműködés.³⁸⁷

A hatodik konferencia után című vezércikkében, 1925 májusában ezt találjuk: „A Kisantantot, amikor megcsinálták, határozatába nem vettek fel egyebet, mint azt, hogy ha Magyarország támad, akkor fel kell lépni vele szemben egységesen. Jugoszláviának és Csehszlovákiának van egy külön megállapodása, hogy abban az esetben is, ha Bulgária lép fel támadólag, közösen sietnék egymás segítségére. A Kisantant csak ennyi.”³⁸⁸ Ezt megelőzően, 1923 decemberében Hogyan alakultak meg az új államok? címmel, az Osztrák Statisztikai Hivatal kimutatásait véve alapul, adatokat közöl arról, hogy a békeszerződések folytán mit nyertek a kisantant államai területi szempontból és népességük viszonylatában.³⁸⁹ 1924 januárjában éles hangú vezércikket közöl a belgrádi kisantant konferenciáról: ebben azt állapítja meg, hogy az SZHSz Királyság a francia imperializmus szolgálatába szegődött.³⁹⁰

Ninčić külügyminiszter beszédét ismerteti ugyanez év júliusában: a jugoszláv külügyminiszternek az volt a véleménye, hogy válságát éli a kisantant, s ha Románia kilép a szövetségből, létre kell hozni a dunai államok: Jugoszlávia, Magyarország, Csehszlovákia és Ausztria szövetségét. 1925 májusában vezércikkben foglalkozik a bukaresti konferenciával, Beneš csehszlovák, Ninčić jugoszláv és Duca román külügyminiszter megbeszéléseivel, és leszögezi: eddig „a szűkebb Kisantant politikájának éle szinte kizárólag Magyarország és Ausztria ellen irányult”.³⁹¹ Egy évvel később azt írja, hogy a kisantant védelmi szövetsége nem viheti közelebb Európát az általános és igazi békéhez, s hogy a kisantant országainak ellenséges hadállás helyett jószomszédi kapcsolatokat kellene kiépíteniük Magyarországgal, Ausztriával és Bulgáriával.³⁹²

Sok hasonló hír és kommentár közül két cikk külön figyelmet érdemel: 1927 januárjában a Délbácska nem titkolt aggodalommal állapítja meg: Mussolini a kisantant egyik tagját, Romániát „máris bevonta érdekkörébe... Románia után most, úgy látszik, Magyarországon a sor...”³⁹³ Négy hónappal később azt írja, hogy a kisantant államainak érdekei szorosan egybefűződnek — „...komoly veszedelmet csak széles körű kombináció jelentene, amelyben Magyarországot és Bulgáriát eszközül használnák fel idegen ambíciók kielégítésére”.³⁹⁴ 1928 szeptemberében Gyűrű Jugoszlávia körül című cikkében a szerkesztőség — a jugoszláv kormány álláspontját tükrözve — közli, hogy a magyar-török szerződés Olaszország kezdeményezésére kötött meg, s hogy a kisantantot az új katonapolitikai helyzetben át kell szervezni.³⁹⁵

Vuk Vinaver Jugoslavija i Mađarska 1918—1933 című monográfiájában és Jugoslavija i Mađarska između dva svetska rata című tanulmányában hiteles képet ad az SzHSz Királyság és Magyarország kapcsolatairól,³⁹⁶ de szükségtelennek tartjuk e két szakmunka forráskutatásra alapozott adatait és megállapításait a Délbácska híreinek valóságtartalmával szembevetni. A Délbácska is — mint minden napilap — gyakran találgatásokba bocsátkozott, azt írta, amit hinni szeretett volna, nem pedig azt, amit az események logikája diktált. Hasábjain nem bukkantunk olyan adatra, amely szándékosan tényhamisításra, tudatos politikai megtévesztésre utalna,³⁹⁷ a szerkesztőség úgynevezett különvéleményét pedig a Zastava című újvidéki szerb napilap állásfoglalása szemléletessé teszi.³⁹⁸ Az SzHSz Királyság és Magyarország kapcsolatáról szóló Délbácska-cikkek java része kormányközlemény, miniszteri nyilatkozat, diplomáciai tájékoztató stb. Különbféle jegyzékváltások, a magyar háborús jóvátétellel kapcsolatos jugoszláv követelések, Ninčić jugoszláv és Daruváry magyar külügyminiszter szópárbajai,

Ninčić és Bethlen tárgyalásai, Horthy és Ninčić nyilatkozatai és egyéb hírek töltik be az újvidéki magyar napilap hasábjait, azzal, hogy a szerkesztőség helyeslő vagy elutasító kommentárok kíséretében szemelvényeket közöl a korabeli szerb lapok azonos tárgyú cikkeiből is. A Délbácska egész hozzáállására a jugoszláv—magyar közeledés, a jugoszláv—magyar gazdasági és politikai együttműködés sürgetése volt jellemző. Elegendő egy-egy vezércikkének záradékát idézni ezzel kapcsolatban: „A mi gazdasági, kulturális és népi egymásrautaltságunk természetesen és sokkal sürgősebb erővel követeli a szomszédi jóviszony megteremtését...”³⁹⁹ S hangsúlyozza azt is, hogy mindkét fél érdeke „...békés és becsületes szomszédi viszonyt teremteni az SHS Királyság és Magyarország között. Ebben a szerb nemzet egyetért velünk”.⁴⁰⁰

Magyarország és az SzHSz Királyság viszonyát a jugoszláviai magyar kisebbség helyzete is beárnyékolta. A Délbácska sérelmi politikát folytatott, nem szűnt meg tiltakozni a jugoszláviai magyar kisebbség jogfosztottsága miatt, de nem tévedt irredentizmusba.⁴⁰¹ Mondhatnánk persze azt is, hogy ez az állásfoglalása csupán a nyilatkozatok szintjén érvényesült, és hogy politikájának a kötelező szövegek ismételtetésén túl rejtettebb hangsúlyai is voltak: a korabeli szerb polgári sajtó támadásai alapján erre lehetne következtetnünk.⁴⁰²

Mészáros Sándor idézett munkájában azt írja, hogy a Délbácska „nacionalista” megnyilvánulásoknak adott helyet, nacionalista magatartást tanúsított.⁴⁰³ Ez nincs így; az önvédelem nem nacionalizmus. A lap ugyan a kor zsargonjában írt, a békeszerződéseket pedig Magyarországra s a magyar népre vonatkozóan katasztrófálisnak tartotta, de felismerve az új európai helyzetet, a jugoszláviai magyar nemzetiségű polgárokat a fennálló államrend tiszteletére intette, minden alkalommal nyomatékkal hangsúlyozva azt, hogy az államföldrajzi status quo-t fenntartás nélkül el kell fogadni.

Számtalan ilyen tárgyú vezércikkének és kommentárjának az ad külön jelentőséget, hogy a Délbácska — miként első programcikkében hangsúlyozta is — nem csupán a jugoszláviai magyarság szószólója kívánt lenni, hanem „tanácsadója, felvilágosítója, oktatója és irányítója” is.⁴⁰⁴ Egyébként is: nem a nacionalizmus szüli a sérelmi politikát, hanem a kisebbségi helyzet. Szeli István a lényegre világított rá, amikor a két háború közötti állapotokat vizsgálva megállapította: „A ‚nemzeti’ előterbe helyezése az ‚osztály’-szemponttal szemben, mint olyan jelenség, ami szükségszerűen jelentkezik minden ‚kisebbségi’ státusú etnikumnál a polgári társadalmakban, nem csak a polgári osztály politikai gondolkodásának a sajátja. Noha bizonyos — főleg taktikai — eltérések észlelhetők az álláspontok között, az osztályharcos

baloldali sajtóban is felbukkannak az ‚egység kisebbségi politikája’, a ‚kisebbségi program’, a ‚kisebbségi front’, az osztályok közötti ‚testvéri megértés’, a viszályokat felváltó ‚közösségérzet’ jelszavai”.⁴⁰⁵ Máshelyütt ezt írja: „... a ‚kisebbségi’ állapot, a nemzeti diszkrimináltság a társadalomilag és ideológiailag megosztott közösségeket is a nemzeti gondolat, a nemzeti ‚kisebbségpolitika’ jegyében mozgósítja”.⁴⁰⁶ Szeli István e könyvében fejezetcímként szerepel a meghatározás. „A nacionalizmus mint a kisebbségtudat következménye”.⁴⁰⁷

A Délbácska hozzáállására az is jellemző, hogy az SzHSz Királyság és Magyarország megbékélését nem csupán az egyik vagy a másik kormány nyilatkozatainak alkalmával sürgeti. Nem taktikai-stratégiai okokból, és nem csak politikai óvatosságból népszerűsítette a jószomszédság eszméjét. Erről tanúskodik az a tény, hogy a belgrádi szerb lapok azon közleményeit is idézi, amelyek a magyar politikára vonatkozóan roppant kedvezőtlenek, de amelyekkel a szerkesztőség mégis egyetért. Így például Magyarország és Királyságunk című vezércikkében a belgrádi Politikát idézi: „Magyarország ne áltassa magát illúziókkal. Világkataklizmában született történelmi tények következtében új korszak kezdődött, amelyben a népeknek, kibékülve a mai helyzettel, hozzá kell fogniok a gazdasági és szociális viszonyok szanálásához.”⁴⁰⁸ 1927 novemberében közli a jugoszláv külügyminiszter nyilatkozatát: „Magyarországgal... csak akkor lehet jó viszonyra gondolni, ha demokratikus állammá válik.”⁴⁰⁹ 1928 májusában Jugoszlávia új budapesti nagykövetének szavait idézi: „A háború nem hagyott gyűlöletet népemben a magyar néppel szemben.”⁴¹⁰ Az ilyen nyilatkozatokat címdalonnal, nagybetűvel hozza a Délbácska, s ezt sem tekinthetjük véletlennek. Pontosabb azonban, hogy a nem kötelező közleményeknek is helyet adott a szerkesztőség. Erre már idéztünk egy példát (a belgrádi Politika kommentárját), de idézhetnénk többet is. Budapest és Róma című vezércikkben 1929 májusában a Délbácska a belgrádi Pravda helyzetelemzését ismerteti:

”...a magyar nép érdekei a szomszédokkal való korrekt és baráti együttműködést követelik... A magyar politika intézői azonban úgy találták, hogy olyan politikát kell követniük, amelynek célja a mai európai térkép megváltoztatása... Magyarország akkor menne a helyes úton, ha a konszolidáció és a mai helyzet megóvása útján haladna. Elég öreg már, és nem lenne nehéz ezt belátnia.”⁴¹¹

Kisebbségek Európában

Az első világháború után az európai politikai helyzet gyökeresen megváltozott, a régi és az újonnan alakult államok azonban nem oldották meg a nemzetek közötti elszigeteltség kérdését. A Délbácska Európa negyven-ötven millió főt számláló nemzeti kisebbségéről ír, a kisebbségi kérdést olykor középponti fontosságú problémaként tárgyalja, de tisztában van azzal, hogy Európa jövőjét csak az „együtthaladás politikája” biztosíthatná.⁴¹² A kisebbségek jogfosztott helyzetét európai kérdésként vizsgálja, elsősorban azonban az SzHSz Királyság-beli, a csehszlovákiai és a romániai magyar kisebbség köti le figyelmét.⁴¹³

A jövő... című vezércikkében, 1923 májusában, így ír: „Még a napóleoni korszak sem hasonlítható össze azzal a helyzettel, amelyet a világháború teremtett Európában. Hatalmas népek állanak romlás előtt, s a talpraállításukra irányuló minden erőfeszítés hiábavalónak bizonyul. Ma több ember áll fegyverben Európában, mint a háború előtt. Mindenütt ellenséges gyűlölet tobzódik, és Európa jövője sötétebb képet mutat, mint valaha. Európa népei megtagadták egymással a népek közösségét, s még gazdaságilag is elzárkóznak egymástól. Európát csak a gyors pénzügyi segítség és a háborús szellem erőszakos politikájának eltűnése mentheti meg a végső katasztrófától.”⁴¹⁴ A cikk végkövetkeztetése: „Európának a lelkét rothasztotta meg a háború, s ma nincs egy egyetemesen domináló vezető gondolata, amely az emberiség örök ideáljai felé tört útról egy pillanatra sem térhetett volna le.”⁴¹⁵

Az újvidéki magyar napilap tíz évfolyamában csak elvétve akad olyan írás, amely kontinensünk jövőjét bizakodva ábrázolná. Egy-egy ésszerű politikai nyilatkozat, egy-egy józanságra és együtthaladásra felszólító jelmondat elhangzása idején válik némileg bizakodóvá vezércikkeinek hangja.

Jellemzésül idézzük ilyen tárgyú írásainak egy-egy kitételét. Például: az európai politika eseményeit szemlélve a mai kor embere nem tud más lenni, mint „keserűen szkeptikus”.⁴¹⁶ A napi hírek azt igazolják, hogy a világháború utáni európai béke: „puszta fikció”.⁴¹⁷ „Nekünk... nemcsak a házakat kell újra építenünk, hanem Európa rendjét is”, idézi a lap Ferrero olasz történetíró A béke tragédiája című könyvét.⁴¹⁸ „Az ellentétek gazdasági természetűek, ha ezek megszűnnek, megszűnt egyúttal az európai Egyesült Államok fő akadályja. Az európai Egyesült Államok nem lesznek akadályai annak, hogy minden nép a maga nemzeti sajátosságát és kultúráját szabadon ápolhassa, anélkül, hogy Európa összetartozan-

dóságát ez érintené. A magas vámok alkalmatlan eszközei a termelés fokozásának... az európai állanak már kezdik tapasztalni, hogy a prohibíció nem érte el célját. A balti államok példája mutatja, hogy a gazdasági szolidaritás gondolata él, és ezt kétségtelenül utánozni fogják a többi államok is. Kívánatos, hogy az utódállamok legyenek az elsők ezen a téren. Hamis következtetés az, hogy elszigeteltségben megélhetnek a nemzetek. Az lesz a nagy államférfi, aki Európát a mai helyzetből kiszabadítja, és az európai Egyesült Államok megvalósítása felé viszi a népeket.”⁴¹⁹ 1923 decemberében Beneš csehszlovák külügyminiszter nyilatkozatát idézi: „A szabadság elérése után nemzetünknek... küldetést kell betölteni(e) a praktikus humanizmus terén, el kell követni(e) mindent, hogy hozzájáruljunk a háború hatásainak likvidálásához... arra törekszünk, hogy segítsünk visszaállítani a nemzetközi megértést és a népek együttműködését. A nemzetiségek közötti megértés útjában a túlzott nacionalizmus áll...”, s a túlzott nacionalizmus elleni küzdelem „egy része a békemunkának és a nemzetiségi politikának. Arra, hogy együttműködjünk a nemzetiségekkel, már ma is megvannak a szociális, gazdasági és kulturális előfeltételek. Ezeknek az étlapoknak szélesebb bázist kell nyújtani, és arra kell törekedni, hogy a nemzetek komolyan vegyék a béke gondolatát. Le kell számolnunk a gyűlölet, az erőszak és a despotizmus politikájával”⁴²⁰

Kossuth és Beneš című vezércikkében a lap vázolja a kívánatos közép-európai állam modelljét: a Duna-medence országainak konföderációját. „Jugoszlávia egyik legfontosabb tényezője lehetne egy ilyen gazdasági együttműködésnek. Az ország gazdasági területei oly szerencsések, hogy csaknem minden nyersanyaga megvan, és önmagában is megállhatna egy erőteljes ipari kifejlődés esetén. Ámde éppen ez az industrializálódás és az ország javainak értékesítése nem képzelhető el a külföldi országok tőkénének és piacainak nagyfokú igénybe vétele nélkül. Szükséges a szomszédos államokkal való ennél őszintébb és bensőségebb kapcsolat, mely független a napi változásoktól, és az állandó, nagy bázisokra épül fel. A környező államokkal való bensőséges kapcsolatok a népkisebbségi kérdést is végleges formában pacifikálnák, mert a népkisebbségek becsületes közvetítők lehetnének új és régi hazájuk között. Az ország jelenlegi államformáját és határait nem gyengítené az ilyen egyesülés, hanem megerősítené.”⁴²¹

Erdemes hosszabban idéznünk a lap Európa nemzeti kisebbségei és a világháború című cikkét, azaz dr. Theodor Ruysssenek, a Népszövetségi Ligák Uniója főtítkáranak szavait: „Hogy a egyes nemzetű államokban a béke biztosítható legyen, a szuverén államiak el kell tekintenie attól, hogy a nemzeti kisebbségek vallási, iskolaügyi, kulturális és magánéletét

egységesen szabályozza, és ezzel szentben a kisebbségeknek le kell mondaniuk a maguk részéről a kis egységek számára túl költséges, veszedelmes és meggondolandó szuverenitásról. — A kormányoknak és kormányzatoknak féltve őrzött presztízsről történő részleges lemondás a békét és a szociális szabadságot nagy mértékben mozdítaná elő. A nemzetiségi probléma megoldását a központi hatalom szuverenitásának részleges feladásában és a szellemi erők kölcsönös összeköttetésében látjuk...⁴²²

Elnemzetietlenítő politika című vezércikkében a Délbácska szembehelyezkedik Eismann sorbonne-i tanár elveivel, és az SzHSz Királyság kíméletlen asszimilációs politikája ellenére is megállapítja, hogy az eismanni program „ellenkezik a szerb megértő liberalitással, ellenkezik a szerbség évszázados tradícióival”. E vezércikke szónoki kérdéssel zárul: „Nem eredményesebb politika-e az, amely a nemzeti kisebbségeket meghagyja sajátos tulajdonságaikban, nem háborgatja anyanyelvük használatában, hanem kulturális erőit és egyéb képességeit ezek sérelme és veszélyeztetése nélkül igyekszik beállítani a nemzeti egység szolgálatába.”⁴²³

Ismerteti a tervezett páneurópai kongresszus programját is: „A mozgalom alapelvei a vallás, a hazaszeretet, a tekintély és a tulajdon fogalmainak megszilárdítása. Harcolni fog a békeszerződések revíziójáért, a német—francia kibéküléért, valamint Európa és Oroszország viszonyának tisztázásáért.”⁴²⁴

Az európai Egyesült Államok, a Duna-medence országainak konföderációja, a páneurópai gondolat meghirdetése és előnyének ismertetése közben a Délbácska szüntelenül bírálja az európai fegyverkezést. Így 1927 májusában a Tagliche Rundschau híradása nyomán közli, hogy ijesztő méreteket öltött a „békebeli” fegyverkezés az európai államokban.⁴²⁵ Dühöng a leszerelés című vezércikkében pedig megállapítja: „Európa és az egész világ népei kezdenek már beleunni e folytonos konferenciázásokba, és a nagyképű nyilatkozatokat is leszállítják már valódi értékükre. Azok, akik a népek és országok élére tolták magukat, nagyon jól tennék, ha végre komolyan hozzálátnának a béke megvalósításához, még mielőtt a népek maguk szánnák rá erre magukat.”⁴²⁶ Egy másik cikkében ezt olvashatjuk: „Leszerelési konferencia itt, leszerelési konferencia amott. Mindenütt leszerelnék, s a világ sohasem volt úgy állig felfegyverkezve, mint most.” A nevezetes Kellogg-paktumról iróniával emlékezik meg: „Látható tehát..., hogy mindenki nagyon el van ragadtatva ettől a fontos eseménytől, diplomaták, sajtó egyaránt.” Csakhogy amíg „nincs igazi leszerelés, addig hiába minden háborúellenes paktum”.⁴²⁷ A szélrózsa minden irányában reklámozott delphi általános békekongresszus záróüléséről csak a lap 5. oldalán — Újvidék

és Pétervárad egyesítésének és egy besurranó tolvaj sikeres akciójának a hírei között — értesülhettünk. Mindössze annyit ír e „fontos” nemzetközi eseményről, hogy a kongresszus kívánatosnak tartotta az európai államok politikai és gazdasági unióját, s a tanácskozás annak a kívánságának adott kifejezést, hogy „...valamennyi állam, amelynek területén kisebbségek élnek, írja alá azokat a kisebbségekre vonatkozó szerződéseket, amelyek a Népszövetség égisze alatt jöttek létre, továbbá, hogy a többségek és a kisebbségek körében propaganda induljon meg a harmonikus együttműködés érdekében”,⁴²⁸

A Délbácska alkalmanként foglalkozott az európai kisebbségek helyzetével, az idegengyűlölet problémájával,⁴²⁹ a zsidóüldözések kérdésével s a függetlenségi mozgalmak nemzeti-„kisebbségi” vonatkozásaival is. Legelső számában találjuk Az ír háború című rövid közleményt, amelynek bevezetője így hangzik: „Az írek békét kínáltak Angliának. Az üldözés azért még tovább tart, sőt talán még fokozottabb mértékben. Az angolok irgalmatlanul gyilkolják az íreket. Nincs olyan család, amelyben ne esett volna valaki áldozatul az angol rendőrség és katonaság céltalan öldöklésének. Írország nagyon súlyos napokat él. De minden angol terror ellenére is kitartanak a sinn-fein mozgalom mellett, és szilárdan eltökélték azt, hogy végre lerázzák magukról a gyűlölt angol rabságot.” A zsidóüldözésekről is hírt ad: Zsidópogromok Ukrajnában címmel a szovjetunióbeli eseményekről.⁴³⁰ Pogrom Litvániában címmel a litvániai terrorról,⁴³¹ számos esetben a romániai (erdélyi és besszarábiai) kegyetlenkedésekről.⁴³² 1929-ben pedig a jeruzsálemi zsidóellenes zavargásokról.⁴³³

A vallás sok országban nem csupán világnézetet és erkölcsi világgépet jelentett és jelent, hanem kulturális és nemzeti azonosságtudatot is, különösen a vegyes lakosságú területeken. A Délbácska az egyházüldözésekről is hírt adott, azzal, hogy a katolikusok sérelmeit részletesebben tárgyalta. Egyházüldözés és cionizmus című cikkében például ismerteti a katolikus egyház nyílt vagy burkolt üldöztetésének csehországi, morvaországi, franciaországi, elzászi és mexikói példáit; miközben így bánnak a katolikusokkal, írja, a palesztinai cionista állam költségvetése egyre növekszik, 1926-ban 25 millió svájci frankot költenek az európaiak a palesztinai cionizmus fejlesztésére.⁴³⁴ Helytelenül ítéli meg az „egyház” kérdését, mert szembeállít olyan tényeket, amelyek nem felelhetnek egymással.

Az első világháború után a nemzeti kérdés általános jelentőségűvé válik, s a fasizmus erősödésével a nemzeti elmentések is mindinkább kiéleződnek.

Az olaszországi, a romániai, a csehszlovákiai, a jugoszláviai és más országokbeli nemzeti kisebbségek üldöztetésének krónikáját a Délbácska olykor pozitív példákkal igyekszik szentesíteni. Ha lehetősége van rá, csehszlovák példával igazolja, hogy a jugoszláv kisebbségpolitika rossz úton jár,⁴³⁵ de csak kevés ilyen példát tud említeni. A nemzeti kisebbségek Dániában című cikkében olvashatjuk: Cold dán külügyminiszter fejtegetési „általános érdeklődésre tarthatnak számot, mivel példaképpül szolgálhatnak Csehszlovákiának, Romániának és Jugoszláviának, hogyan kezeljék a magyar, német és egyéb kisebbségeiket”. A nagyhatalmak Dániától nem követeltek külön szerződést, hogy a nemzeti kisebbségek jogait biztosítsák; a dániai német kisebbség teljesen egyenjogú a dán nemzettel, ugyanazt az egyesülési, vallási és sajtószabadságot élvezi, mint a dán nép; az anyanyelvhasználat teljesen magától értetődő; minden községben, ahol legalább tíz német gyerek jut egy osztályba, külön német osztályokat nyitnak; a népiskolák felügyeletét arányos választójog alapján választott bíróság végzi, visszaélésekre nincs lehetőség. S a zárómondat: „A kisebbségek kibékítése és jogaiknak elismerése egyik alapföltétele Európa konszolidációjának.”⁴³⁶

1929 márciusában Németország akkor még kedvezőnek ítélt kisebbségpolitikáját ismerteti. 1928 decemberében ugyanis a porosz államminisztérium rendeletet adott ki a lengyel kisebbség iskolaügyének szabályozásáról, e rendelet második szakasza „rendkívül nagyjelentőségű tilalmat tartalmaz a név- és vérelemzésről. Eszerint azt a nyilatkozatot, hogy valaki a (lengyel) kisebbséghez tartozik, sem vizsgálni, sem vitatni nem szabad.” A Délbácska cikkéből megtudjuk továbbá, hogy hasonlóan méltányos rendelkezéseket tartalmaz a porosz államminisztériumnak a dán kisebbségi iskolákra vonatkozó 1929. évi januári rendelete is.⁴³⁷

Néhány alkalommal a magyarországi kisebbségek helyzetéről is tudósít. 1923 júliusában ismerteti a magyar népszámlálás eredményét, mely szerint az országnak 7 980 143 lakosa van, ebből 50 990 lakos szláv anyanyelvű. Ezt megelőzően ismerteti a magyar hivatalos lapban megjelent rendeletet, amely a magyarországi kisebbségek jogait fogalmazta meg, később pedig jellemzést ad a magyarországi iskolatípusokról (Magyarországon ez időben kisebbségi tanítási iskolák, vagyis kisebbségi és magyar tanítási nyelvű iskolák és magyar tanítási nyelvű iskolák voltak). Vezércikkben számol be a magyarországi kisebbségek egyenjogúságáról, s megismétli azt a véleményét, hogy „A magyarországi nemzeti kisebbségek minden jogot megkapnak”.⁴³⁸ 1925 decemberében arról ír, hogy a szerb nemzetiségű lakodalmasok Magyarországon szerb zászló

alatt vonulnak a templomba, a szerb himnusz „összefér” a magyar himnusszal, éneklését senki sem tiltja stb. Megelégedett kisebbségek címmel 1928 szeptemberében a magyarországi szlovákok és németek helyzetét ismerteti.⁴³⁹

Híradásai tehát egyfelől az európai nemzeti-nemzetiségi-kisebbségi problémakört vázolják, másfelől pedig, gyér példák segítségével, a jugoszláv kisebbségpolitika negatívumait bírálják, közvetett és közvetlen formában is. Ilyen tartalmú közleményei (miként az egyházüldözésekről szóló cikke is) elfogultságról tesznek tanúbizonyosságot; a magyarországi helyzet ismertetésében például hitelt ad a magyar kormány propagandájának.

A Délbácska megkülönböztetett figyelemmel kísérte a csehszlovákiai és a romániai magyar kisebbség helyzetének alakulását. Hosszadalmas volna felsorolni is mindazon cikkeit, kommentárait, tudósításait és híreit, amelyek e két ország kisebbségpolitikáját ismertetik, azaz marasztalják el. Legelősebben a romániai viszonyokat bírálta: rámutatott arra, hogy Romániában maga a kormány irányítja a kisebbségek üldöztetését, s arra is, hogy a romániai zsidóüldözések és a román kisebbségpolitika elszigeteli az országot a szövetséges hatalmaktól. Akkoriban Anglia, részben Franciaország, különösen pedig az Egyesült Államok nyíltan bírálta a romániai viszonyokat. Ennek jellemzésére érdemes a Délbácska egyik cikkét idézni, amely a washingtoni képviselőházban elhangzott javaslatról tudósít: „A (romániai) válság nem pusztán pártkérdés. Arról van ugyanis szó, hogy egy, a háborúban kiszélesedett ország a nyugati államok körébe lép-e, vagy pedig megmarad továbbra is régi, török módon kormányzott keleti tartománynak.”⁴⁴⁰

Az újvidéki magyar napilapnak a magyarországi, a csehszlovákiai és a romániai kisebbségek helyzetéről szóló tájékoztatásai magyar lapokból ollózott vagy magyarországi hírforrásokból származó írások voltak. E forrásokat a szerkesztőség csak ritka esetben tüntette fel, az ollózott cikkeket szerkesztőségi címeikkel, alcímeikkel és kiemelésekkel, többnyire rövidített formában publikálta.